

Vrijzinnige profilering in de politiek

Wibren van der Burg

In de Verenigde Staten is sinds de jaren zestig de centrale tegenstelling in de politiek die tussen **conservatives** en **liberals** (dat laatste woord vertaal ik bij voorkeur als 'vrijzinnigen'). Conservatieven zijn voor **family values** en zijn sterk patriottistisch. Ze zijn tegen abortus, seksuele voorlichting, homoseksualiteit, wapencontrole, belastingen en immigratie en wantrouwen de staat. Vrijzinnigen zijn juist voor een actieve staat, voor rechten van minderheden zoals homoseksuelen en migranten, voor vrijheid van abortus, voor gelijke rechten van vrouwen en zwarten en voor vrijheid van meningsuiting. In deze cultuurstrijd over het karakter van Amerika is er niet alleen vaak wederzijds onbegrip, maar regelrechte vijandschap en haat. Een extreme uiting van die radicalisering is de recente moord op een abortusarts - helaas niet de eerste in een reeks van aanslagen vanuit de conservatieve hoek.

Nederland

In Nederland is deze politiek-culturele tegenstelling tussen conservatieven en vrijzinnigen nooit overheersend geweest. Hier bepaalden meestal andere tegenstellingen de politieke strijd: die tussen confessionelen en niet-confessionelen, tussen arbeidersklasse en midden- en hogere klassen, of tussen links en rechts. Dat betekent niet dat er geen tegenstelling was tussen vrijzinnigen en conservatieven, maar deze beide posities waren in bijna alle partijen aanwezig. Vrijzinnigheid was geen herkenbaar politiek etiket waarop partijen zich organiseerden, en conservatisme al evenmin.

Toch is er altijd in Nederland een vrijzinnige onderstroom geweest, ook in politiek-culturele debatten. Ik heb die in mijn boek **Over religie, moraal en politiek** omschreven met kenmerken zoals: een open en ondogmatische opstelling, pragmatisme, en met inhoudelijke waarden als individuele zelfontplooiing, principiële gelijkwaardigheid en democratie, een grote nadruk op vrijheid en tolerantie, en een positieve waardering voor verscheidenheid. De overheid is in een vrijzinnige visie geen zedenmeester. De democratische rechtsstaat, grondrechten ook voor

minderheden en het bestrijden van discriminatie zijn daarbij wezenlijke uitgangspunten.

Deze vrijzinnige onderstroom is weliswaar het sterkst zichtbaar bij D66 en GroenLinks, maar heeft vanouds ook grote invloed binnen VVD en PvdA. Belangrijker nog is dat onze hele Nederlandse politieke cultuur door die vrijzinnige onderstroom is gekleurd. Een voorbeeld is de (internationaal vrij uitzonderlijke!) evenredige vertegenwoordiging waardoor kleine partijen ook in het parlement kunnen komen en er altijd coalities nodig zijn waarin men ook met minderheden rekening houdt.

Daartegenover staan in de Nederlandse politiek nu twee typen conservatieven (stromingen die in Amerika vaak samenvallen). Enerzijds zijn er de christelijk-conservatieven van SGP en CU, die vanuit traditionele christelijke visies de overheid willen laten moraliseren. Zij zijn tegen abortus, euthanasie en openstelling van het huwelijk voor homoparen. Anderzijds zijn er de populistisch-conservatieven van Verdonk en Wilders. Zij pleiten voor het behoud van een homogene 'joods-christelijke' cultuur (ook als ze zelf nooit naar de kerk gaan) en zijn tegen de islam. Ze willen geen verscheidenheid maar juist assimilatie van de migranten en zijn daarom heel kritisch over minderheidsrechten en bescherming tegen discriminatie. De tegenstellingen zijn hier overigens minder simpel dan in de Verenigde Staten. Zo gaat de CU nu juist op de barricaden voor de verworvenheden van de democratische rechtsstaat en komen populistisch-conservatieven hier op voor gelijke rechten voor vrouwen en homo's.

Wat opvalt bij de uitslag van de Europese Verkiezingen, is dat de vier grootste winnaars (PVV, D66, GroenLinks en Christenunie-SGP) - anders dan de andere partijen - zich sterk profileren op cultureel-politieke thema's. D66 en GroenLinks zijn herkenbaar vrijzinnig, CU en SGP christelijk-conservatief, en Geert Wilders is populistisch-conservatief. Betekent deze uitslag dat de bekende cultuurstrijd uit de VS (en die daar funest is geweest voor de politieke verhoudingen) nu ook in Nederland gaat woeden?

Toekomst

Wordt de tegenstelling tussen conservatieven en vrijzinnigen ook in Nederland bepalend voor het politiek debat? Op de korte termijn lijkt me dat waarschijnlijk. Tegen het populisme van Wilders is dringend behoefte aan een geluid dat opkomt voor de mensenrechten (geen verbod op de Koran of op hoofddoeken), de rechtsstaat (geen juridisch monddood maken van migranten en moslims) en de

democratie (geen partijen zonder leden die geleid worden door een autocratisch leider). Er is duidelijk behoefte aan een geluid dat minderheden niet in steeds grovere taal aan de kant zet, maar juist pragmatisch probeert naar oplossingen te zoeken voor de moeilijke problemen van integratie. Zolang Wilders in de publiciteit zo sterk heerst, roept dat automatisch een tegengeluid op. Een herkenbare politieke vrijzinnigheid is volgens mij het beste antwoord in dit debat.

Maar op langere termijn zie ik de cultuurpolitieke tegenstelling weer op de achtergrond verdwijnen. De drie traditionele volkspartijen CDA, PvdA en VVD hebben er geen belang bij om zich rond deze tegenstelling te profileren, omdat hun kader en hun aanhang daarbij sterk verdeeld is. Zij zullen zich dus liever op de vlakke houden. Belangrijker is dat in tijden van crisis de sociaal-economische tegenstellingen doorgaans bepalend worden. Nu onze economie in zwaar weer is gekomen, is te verwachten dat deze tegenstellingen in de politiek weer aan belang winnen en dat zij geleidelijk de cultureel-politieke tegenstelling naar de achtergrond verdringen. Voor partijen die zich expliciet als vrijzinnig profileren, blijft dan nog wel een plaats, maar alleen als ze dat combineren met een herkenbaar eigen gezicht op sociaal-economisch terrein. Vrijzinnigheid zal dan opnieuw een onderstroom worden in de Nederlandse politiek - niet meer, en niet minder.

Wibren van der Burg is hoogleraar rechtsfilosofie en rechtstheorie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dit artikel verscheen eerder in AdRem, september 2009